

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת חוקת כתובות מ. - מד:

דאמר רחמנא גבי אונס ולו תהיה לאשה אינה אלא להפיס דעתה, ואי אמרה לא בעינא ליה ליתיה לעשה כלל, הילכך לאו כלום הוא עשה למדחי את ל"ת, כיון שלא צויהו הבורא אלא להפיס דעתה, אבל מצות יבום רחמנא הוא דרמי עליה, דאע"ג דאמרה אשה לא בעינא לא מיעקרא מצות יבום, הלכך מצוה דרמי עליה רחמנא הוא ולהכי דחיא את ל"ת, ואע"ג דמצי יבם למימר לא בעינא ליבומי כ"א למיחלץ, הא אמרי התם חליצה במקום יבום אינה מצוה.

מ. בתוד"ה ניתי עשה. וא"ת מאי פריך וכו', הא דריש מקרא בהדיא וכו'.

הקשה הפנ"י, דילמא קרא לחייבי עשה אתא, דלא שייך למימר אתי עשה ודחי עשה, משא"כ בחייבי לאוין שפיר מצינן למימר דאתי עשה ודחי ל"ת. ונ"ל מזה, דכיון דחייבי עשה דהיינו מצרי ואדומי, לאו עשה גמור הוא אלא לאו הבא מכלל עשה, וא"כ לא עדיף מלאו גמור, והא דעשה עדיף מל"ת, היינו עשה גמור שיש בו קיום עשה. [וכ"ה ברשב"א]. ואף שמלשון התוס' ביבמות [כ. בסוף ד"ה אי הכי, כ: בד"ה גזירה] משמע לכא' דבחיבי עשה כהאי גוונא אמרינן לא אתי עשה ודחי עשה אפי' בעשה דיבום, מ"מ כבר העליתי שם דחייבי עשה שכ' התוס' שם, היינו באלמנה לכהן גדול דאירי התם לענין דהוי עשה ול"ת, ולא אתי עשה ודחי. [א"ה, לפמש"כ תוס' בחולין [קמא. בד"ה לא צריכא] בשם ריב"א, דאע"ג דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, הלאו מיהת נדחה, ורק העשה אינו נדחה, לכא' קשה להבין חילוק זה, אבל לשיטת הר"ר יוסף מארץ ישראל המובא בתוס' בקידושין [לד. בד"ה מעקה], דהיכא דאיכא ל"ת ועשה, אף הל"ת אלים ואינו נדחה, ה"נ איכא למימר כן באיסור עשה].

מ. בתוד"ה כגון. וזה אין לנו לומר שיהא אסור ללבוש טלית של פשתן משום דאפשר בשל צמר, דאין זה חשוב אפשר.

כ' הפנ"י, לכא' נראה דהא דלא חשיב אפשר, כיון דמידי דקפדי עלה אינשי הוא, ויש רוצה דוקא בטלית של פשתן, משא"כ לענין ציצית אם יהיה צמר או פשתן לא קפדי אינשי, ומשו"ה מקרי אפשר היכא דליכא תכלת ואפשר לקיים בלבן. מיהו לפ"ז קשה קצת מהאי דשמעתין, דאע"ג דשניהם רוצים בנישואין, אפ"ה מלמדין אותה לומר לא בעינא ליה ומשו"ה מקרי אפשר, וא"כ בכלאים בציצית נמי אמאי אין מלמדין אותה שלא ילבש בגד של פשתן דאפשר בבגד אחר. ויש ליישב ולחלק.

מיהו מלשון המרדכי בהל' ציצית [סי' תתקמ"ד] למדתי תירוץ אחר, דעל מש"כ בשם הר"ר שלמה מדרו"ש שאם לבש טלית בשבת ונפסקו הציצית עובר בעשה דציצית, והשיב ר"י בעל התוס' דליתא, דלא אשכחן דאמר רחמנא לא תלבש בגד בלא ציצית, אלא דמ"ע היא לעשות ציצית

כ' הרשב"א וז"ל, פירש"י ז"ל ל"ת שאינה ראויה לבא בקהל כגון ממזרת. וקשיא להו לרבנות ז"ל. דהא אינה ראויה לבא בקהל מקרא דעשה גופיה נפקא לן דלא דחי, דכתיב ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו, וכדתנן במתני', ועד כאן לא ריבה אותן הכתוב מ"כמוהו הבתולות" ו"הנערה" [כדלעיל כט:]: אלא לענין קנס, אבל לכונסה לא ריבה אותן. ויש מי שפירש [כ"כ הרמב"ן], דאמצא בה ערות דבר קאי, דקרא משמע דבשעת הויה תהא ראויה לו, ואי בשעת הויה היתה ראויה לו, אלא שקלקלה ונאסרה, לא איירי ביה קרא, ומשו"ה אקשינן וניתי עשה דולו תהיה לאשה ונדחי ל"ת דלא יוכל בעלה הראשון וכו', דמריבין מיניה בריש פ"ק דיבמות [יא:]: סוטה שנסתרה, ועשה דלו תהיה לאשה איתיה לעולם.

ומורי הקשה על פירוש הקונטרס, דהיאך יבא עשה דולו תהיה לאשה לדחות ל"ת, דהעשה כבר ליתיה בעולם תמיד, דאחר שבעלה לשם אישות, שוב אין כאן עשה כלל. [ודלא כהרמב"ן שכי' דהעשה איתיה לעולם. והא דאמרינן [מכות טז]. דאונס שגריש מחזיר ואינו לוקה, דהו"ל לאו הניתק לעשה, צ"ל דס"ל דהעשה הוא שיקחנה לאשה, בין מתחילה בין משגרשה, אבל כשהיא עכשיו אשתו, אין שייך העשה. ומ"מ מש"כ המנח"ח [מצוה תקנ"ז אות י"ב] דולו תהיה לאשה אין הפירוש שיקדש אותה בלבד, אלא שיכנס אותה וחייב בשאר כסות ועונה, [וכלשון החינוך שם [בשרשי המצוה], שתהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו לחיוב שאר כסות ועונה], לכא' הוא דלא כמש"כ הרשב"א בשם מורו, דמשבא עליה לשם אישות פעם א' שוב אין כאן עשה כלל שידחה איסור ביאה דידיה מכאן ולהבא].

מ. ניתי עשה ונדחי ל"ת.

בס' תוס' יוה"כ [יומא פו:] הקשה, נהי דלגבי ידידיה יש עשה דולו תהיה לאשה, מ"מ לגבי ידידיה ליכא עשה, והיאך היא תעבור על לאו דלא יבא ממזר וכו', אלא ודאי הדבר ברור, דכל מ"ע דרמיא על איש אחד, ומוטלת עליו לעשותה בחברת אחר, דוחה ל"ת שבתורה אע"ג דלגבי אחד מהם ליכא עשה. [ודלא כמו שהביא שם מס' כסף נבחר וס' אהבת עולם]. וכ' ע"ז הגרע"א בהגהותיו, מש"כ דהדבר ברור, אינו כן וכו', וההיא דכתובות שהביא המחבר ראה ממנה, בת"י שם כ' באמת דזהו כוונת הש"ס בתירוץ הכא אי אמרה לא בעינא, היינו בדדידה ליכא עשה ומשו"ה א"א לה לעבור על הלאו וכו', ועכ"פ לאו מילתא דברירא היא. ואפשר וכו' לאיך פירושים בת"י דכתובות, אפשר דס"ל כמש"כ המחבר כאן. וצ"ע.

מ. ברש"י ד"ה מי איתיה. השתא נמי מלמדין אותה לומר איני רוצה.

וכ' ע"ז התוס' ר"ד וז"ל, וקשה לי להאי פי', וא"כ גבי יבם אמאי אמרינן דאתי עשה ודחי ל"ת, כיון דכתיב אם לא יחפוץ, נלמדנו לומר איני רוצה ליבם ולא לידחי, ואמאי אמרי' התם דדחי. משו"ה נ"ל לפרש, דמאי

היכא דאפשר, והיכא דלא אפשר אינו עובר בלבישתו. ולפ"ז נראין הדברים ק"ו בהיכא דהכא ודאי אין לנו לאסור ללבוש סדין של פשתן וכו' דמה איסור יש בלבישה וכו', ולענין עשיית הציצית ודאי מיקרי לא אפשר, ולפ"ז צ"ל דר"י בתירוצו כאן נמי נתכוון לכך, וכמש"כ המרדכי בשמו.

מ. בת"י ד"ה אי אמרה. וי"ל דהתם מ"מ מיד כשצוה אב הוי עשה לעשות מצותו.

כ' בקוב"ש [אות קמ"ד], הדברים סתומים. וז"ל השיטמ"ק בב"מ [לב] בשם הרא"ש, דהתם כי אמרה לא בעינא, ליכא להאי עשה כלל לגבי האי מאנס, אבל הכא אי אמר האב השתא לא בעינא, בשביל זה לא ביטל העשה עולמית, ואפשר שיתקיים תדיר בשאר דברים וכו'. ולתירוץ זה נראה דאם יאמר האב הנני מוחל על כבודי עולמית, לא מהניא לפטור את הבן לעולם, והיינו שתמיד יוכל האב לחזור בו, ולפ"ז מבואר דהכא כי אמרה לא בעינא, לא תוכל לחזור בה [וע"ע מש"כ בזה לעיל מינה, אות קמ"מ].

עוד כ' השיטמ"ק בשם הרא"ש וז"ל, אפי' כי אמר לא בעינא שייך עשה, דמ"מ מצוה הוא בכל דבר אפי' אמר לא בעינא, עכ"ל, וכ' בקוב"ש, דכוונת תירוץ זה, דהא דמהניא מחילת האב הוא רק לענין שאם לא יכבדהו אין בזה ביטול מצוה, אבל מ"מ אם יכבדהו יקייים מצוה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא, אפי' אם ישאנה ע"י איזה פיתוי, לא יקייים מצוה. וצ"ע מנא ליה הא מילתא דאיכא קיום מצוה גם לאחר מחילת האב.

מ. אף נערה שנתארסה ונתגרשה לעצמה.

וכ' הר"ן וז"ל, וכי תנן המפתה פטור, היינו דוקא מקנס שהוא שלה ויכולה למוחלו, אבל חייב ליתן בושת ופגם לאביה. [וכן למד הריטב"א מלשון רש"י, שכ' [בד"ה בשיטת] דקרי לה יתומה משום דפקע זכות אב מינה לגבי קנסא, וש"מ כי אע"פ שאין אדם זוכה בקנס עד שעת העמדה בדין, יכולה היא למוחלו קודם לכן. עכ"ל הריטב"א]. אבל בירושלמי איפליגו אם יכולה היא למחול קנסא או לא, דאיכא מאן דסבר התם דקנס אינו יכולה למחול לפי שאינו זוכה בו עד שעת העמדה בדין, ואין אדם מוחל דבר שאינו ברשותו [וכי קתני מתנ"י המפתה פטור, אבושת ופגם דוקא קאי, וביתומה ממש], ואיכא מ"ד התם דיכולה היא למחול קנסא וכו'.

וכ' הרמב"ן [לעיל לז. אמתני' דהבא על בתו], דמסתברא כמ"ד שיכולה למחול לו קנסא אע"פ שלא זכתה בו עדיין, דהא למה זה דומה, לכותב לארוסתו דין ודברים אין לי בנכסיך בחיך ובמותך, דקיי"ל [לקמן פג]. דאם מתה אינו יורשה, דנחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר, כלומר שעשוי אינו ראוי לה כגון ארוסתו זו, אדם מתנה עליה שלא יירשנה וכו', והא נמי להא דמיא, ועוד, דכיון שנתרצית בשעת ביאה היאך יתחייב, והרי הוא כאומר קרע שיראין שלי והפטור, ואע"פ שאינה זוכה בקנס עד שעת העמדה בדין, מ"מ בשעת ביאה הוא מתחייב. [שלא הקנס בלבד מחלה לו אלא גופה מסרה לו לעשות כרצונו, והיא שגורמת ועושה הכל. ל' הרמב"ן שם]. עכ"ל הר"ן.

מ. הכל לפי המבייש.

ופירש"י, אדם בינוני המבייש בושתו קשה מאדם זולל ומאדם חשוב. [וכ"כ תוס' ר"ד]. וכ' ע"ז הר"ן, בודאי דבמילי אחרני הכי הוא, אבל באונס ומפתה נראין הדברים שכל שהוא זולל יותר בושתו מרבה. וז"ל המאירי, גדולי הרבנים מפרשים שאדם זולל שדרכו תמיד בכך, אין בושתו מרובה כאדם בינוני, ועיקר הדברים כדעת ראשון [שארין שמיין וכו' המתביישת מן הנכבד כמתביישת מן הפחות], וכן היא בתלמוד המערב וכו' ולא דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן, בושתו של גדול מרובה [כשבשישוהו אחרים], ונזקו מועט, ר"ל אם בייש הוא את אחרים, בושתו של קטן מועט ונזקו מרובה. וכ"כ הטור בחו"מ [ס' ת"כ] שיותר הוא בושת המתבייש מהמזולל ממי שמתבייש מן המכובד, וכ' הב"ח שם דס"ל להטור [וכן ל' הרמב"ם] שאין חילוק בין בושת דחובל לבושת דאונס ומפתה.

מ: יאמרו בעל שלימה חמשים בעל פגומה חמשים.

כ' בתוס' הרא"ש, י"מ בעל שלימה בעלמא כדרכה, בעל פגומה כגון זה שבא עליה כדרכה, והיא כבר נבעלה שלא כדרכה, וכן משמע מתוך פירש"י, [וז"ל רש"י בערכין [טו]], ואחד שלא כדרכה, תחילה, ואח"כ בא עליה זה כדרכה, דאכתי בתולה הוא, ומשמע מתוך פירוש זה דלא מחייב קנס אבעולה [אצ"ל אבעילה] שלא כדרכה, וכ"כ הרמב"ם להדיא בפ"א מהל' נערה בתולה ה"ח], מדלא פירש הכל באשה אחת, ואותו שבעל כדרכה והיא כבר פגומה, ישלם כאותו שבעל תחילה שלא כדרכה, וכן משמע מתוך שמעתי, דאי מחייב, והאי בעל שלימה חמשים קאי אהוא שבא עליה שלא כדרכה, א"כ הו"ל למיתני באו עליה שנים שלא כדרכה.

ומיהו על כרחך אמת הוא דמחייב קנס אביאה שלא כדרכה, כדאיתא בהדיא בפ"ק דקידושין [ט]: באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה, פי' שלא כדרכה וכו' מודה רבי לענין קנס דכולהו מחייבי וכו', והאי דלא נקט הכא שבאו עליה שני בני"א שלא כדרכה, לרבותא נקט, אע"ג דבא עליה אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה, אפ"ה תמיהא למה ישלם האחרון כמו הראשון, וכ"ש דאם באו עליה שנים שלא כדרכה, דהוי קשה טפי. וכ"כ הרשב"א, ומסיק וז"ל, ולפי מה שכתבתי וכו', אילו אנסוה עשרה שלא כדרכה, איזה מהם שתבחר היא, נושא ושותה בעציו, דה"ג בירושלמי, בררה לה אחד מהם נפטרו כולם, אמרה אי אפשר וכו' בוררת וחוזרת ובוררת, עד כאן בירושלמי, והדין נותן, שהרי היא יכולה לעכב, וכיון שמעכבת בזה, הרי לא חל חיוב כניסה עליו, אלא על זה שהיא רוצה לינשא לו.

מ: יאמרו בעל שלימה חמשים בעל פגומה חמשים.

פי' הרשב"א, א"כ מצינו קנס מתרבה ומתמעט, שבפגומה כולן קנס, ובשלימה אין כאן קנס אלא מחציתן או שלישיתן, ופעמים לא כלום. ופריק אביי דעבד נמי ע"כ אינו משלם קרן מלבד השלשים, וא"כ לפי דברין פעמים שהשלשים כולן קנס, כגון שנגח מוכה שחין שאינו שוה כלום, ופעמים שכולם קרן בעבד שלם. וכן פי' הריטב"א. [ורש"י פי' אקושיא קמייתא [יאמרו בעל בת מלכים, חמשים וכו'], והיכן הוא חילוק שביניהם אצל בושת ופגם, וגם כאן כ' וז"ל והיכן הוא הפרש שביניהם, ומשמע שכוונתו כדלעיל דהקושיא מכח בושת ופגם, דפשיטא לן דהקנס ודאי קצוב, וא"כ נמצא שבושת ופגם אינו משתנה לפי שינוי מה שפגמה וביישה].

מ: דאי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין.

כ' הגריעב"ן, אע"ג דאינו רשאי לקיימה, כדתנן בהמדיר [לקמן עז]. ואלו שכופין אותו להוציא [מוכה שחין וכו'], מ"מ כי מסרה לקידושין מאי דעבד עבד, מייקדשא ליה ובעיא גיטא, דלא גרע מחייבי לאוין ועשה דתפסי בהו קידושין. וז"ל החת"ס, פירש"י שמסרה לקדשה בביאה, נ"ל דכוונתו [במאי דנקט קידושי ביאה, ועיין ברש"י], דקשיא ליה הרי מוכה שחין כופין אותו להוציא, על כן פירש"י דעכ"פ ביאה ראשונה טרם יכופוהו ב"ד להוציא, מוסר לה למוכה שחין. ומש"כ תוס' בקידושין [ג: בד"ה וכי תימא וכ"כ הרמב"ן והרשב"א כאן] והיה עומד לה בושת זה אף בנערות, צ"ע דהא כופין להוציא. [ואפי' אי נימא דס"ל לתוס' והראשונים דכל זמן שהוא ברשות האב לקידושין, אינה יכולה לתבוע שיגרשנה [אותו מוכה שחין] מקידושי האב, דאינה בעלים על עצמה לענין זה אלא אביה, מ"מ הא ודאי תקשי, מה שהוצרכו כל הראשונים הנ"ל ליתן טעם אמאי בבגרות נמי לא נימא דבושתה ופגמה של אביה, מכח מה שהיה עומד לה בושת זה [שמכח קידושי קטנות] גם בבגרותה, והרי בבגרותה ודאי יכולה לתבוע שיוציאנה].

מ: בתוד"ה דאי. תימה דהכא לא קים לן בושת ופגם וכו' וא"כ היכי בעי למימר בריש קידושין וכו'.

כ' הפנ"י, לולי דבריהם היה נראה לי דשפיר מצינן למילף קידושי נערה מבושת ופגם של נערה, דהא פשיטא לן שיכול לקדשה כשהיא קטנה למנוול ולמוכה שחין, ולמסרה לו כשהיא גדולה לחופה, דבהכי איירי קרא [ד"א את בתי נתתי לאיש הזה], כמש"כ רש"י לקמן [מו: בד"ה קטנה, ועיי"ש בתוד"ה ואימא הני מילין], דלשון נתתי לאיש הזה, אמסירה לחופה קאי, וא"כ בהאי שעתא בידו לביישה ולפוגמה, דנראה מלשון הגמ' דעיקר

הבזיון דלמנוול ומוכה שחין לאו בשעת קידושין הוא, אלא כשנמסרת לו לחופה ונישואין, דהכי משמע לישנא דגמ' בעי מסר לה, ולא קאמר אי בעי מקדש לה, כן נ"ל נכון, לולי שהתוס' לא כ"כ.

מ: כל מקום שיש מוכר אין קנס וכל מקום שיש קנס אין מוכר.

כ' התו"ט, לאו לאתויי אתא, דהא אין לנו אלא האי דקחשיב, וסימנא בעלמא הוא. אבל במלאכ"ש כ', נלע"ד לומר דכל מקום דקתני, לאתויי אפי' היתה חרשת או שוטה או איילונית יש לה קנס או מוכר. [ועיין בהגרע"א ריש פרקין [כט]. בתוד"ה הבא על הנתינה] שכ' ג"כ דשוטה יש לה קנס כדמשמע לעיל [לב], וביאר דצ"ל דזה מקרי יש לה הויה, לכשתשתפה. [ויל"ע לענין מוכר, אי הויא שוטה כקרובים שאין בהם צד ייעוד, שאינה נמכרת להם [כקידושין כ.]. וצ"ת]. ומש"כ המלאכ"ש איילונית, לכאן היינו כדאמר בקידושין [ד.]. לא נצרכה [קרא דאין כסף] אלא לעיקר זבינא דאיילונית, סד"א וכו' דלא אתיא סימני נערות לא הוי זבנה זבינא וכו'].

מ: המוציא שם רע על הקטנה פטור.

כ' הגרע"א, מסתפקנא בנשא חייבי לאוין, למ"ד קידושין תופסין בחייבי לאוין, והוציא עליה שם רע, דאינו יכול לקיים ולו תהיה לאשה, אם (אינו) פטור מעונש מאה כסף, כמו בקנס דאונס ומפתה לר"ש בן מנסיא, כיון דאינו יכול לקיים ולו תהיה לאשה פטור מהקנס [לעיל כט:], ולדין דמחייבין הוא מוכח ריבויא, אבל במוציא שם רע דליכא ריבויא, י"ל דפטור מקנס. ולא מצאתי עדיין גילוי לדין זה.

מ: בתוד"ה הא לאו הכי. אבל אין לומר וכו' דבפ"ק דסנהדרין וכו' משמע דלאו משום דקא גרים לה קטלא מחייב.

וז"ל הר"י בשע"ת [ש"ג אות קי"א], ונאמר וענשו אותו וגו' הנה לא הזכיר הכתוב חטאו על אשר היה מבקש נפש האשה ומסבב להמיתה בב"ד בעדי שקר אשר הביא על זנותה, והזכיר עוון הוצאת שם רע, כי הוא העוון הגדול יותר מן המבקש נפש לספותה, כי צער הכלימה מר ממות, וכן אמרו ז"ל [ערכין טו.]. על הוצאת שם רע חייבו הכתוב מלקות וממון, לא על דבר אשר בקש להמיתה.

אבל הרמב"ן הביא בשם התוס' לתרץ קושייתם ז"ל, שאני מוציא שם רע שלא חייבתו תורה קנס אלא מפני שמוציא עליה שם רע לסקלה, וזה [המוציא ש"ר על הקטנה] שלא היה גורם עליה מיתה, משום לזות שפתיו אין קונסין אותו. ויפה כיונו, אלא דקשיא לי הא דגרסינן בפ' יש בערכין [טו.]. נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, ומקשינן ודילמא משום דקא גרים לה קטלא, דכתיב ואם אמת היה הדבר הזה וגו', אמר רבא אמר קרא כי הוציא שם רע, על שם רע שהוציא, משמע דלאו דוקא משום קטלא דידה. ואיכא למימר דההוא אסמכתא בעלמא היא דמשום השם רע בלבד ראוי לחייבו, ומ"מ דוקא משום דאמר עונש מיתה, הא בקטנה שם רע דידיה נמי לאו שם רע גמור הוא.

והריטב"א כ' לתרץ הקושיא מסוגיא דערכין ז"ל, דרבא ה"ק, דודאי לאו משום דגרים לה קטלא הוא דמחייב בלחוד, אלא מפני שהוציא עליה שם רע, ותרוייהו צריכין לה, וכאילו תאמר שהמלקות משום דגרים לה קטלא, והקנס לפי שהוציא שם רע, [א"ה, ומדוקדק לפ"ז הא דפליגיהו לתרי קראי, וקאי סיפא ד"כי הוציא שם רע" רק א"וענשו אותו מאה כסף" דכתיב בההוא קרא, ולא א"ויסרו אותו" הכתוב במקרא שלפניו], ולפיכך אמרו שהמוציא ש"ר חמור מן העושה מעשה, שעל העונש של מאה כסף כתיב כי הוציא שם רע, על ש"ר שהוציא, [וחומר דידיה במה שמשלם מאה ולא חמשים, וכן פירש"י שם, אבל ל' הרמב"ם בפייה"ש, והאומר עליה שאינה בתולה נתן מאה ולוקה, ומשמע דבכל עונשו הוא משום חומר הוצאת שם רע].

מא. ר"ה בריה דרבי יהושע אמר פלגא נזקא קנסא.

ואינו משלם ע"פ עצמו כדלקמן בסוגיין. ובמל"מ [פ"ג מהל' גניבה ה"ח] נקט בפשיטות, דאם באו עדים אח"כ חייב, דהא אינו מחייב עצמו בשום דבר. אמנם החת"ס כאן כ' דאפי' באו עדים אח"כ פטור, דנהי דלא חייב עצמו בהודאתו, מ"מ הועילה הודאתו לחייבו בשמירת שורו, דמצרפים

נגיחה זו ליעודי תורא. [ועיין לשון רש"י בב"ק [טו. בד"ה ממונא] שכ' ונפק"מ דאי מודה מקמי דאתו עדים לא מיפטר, וכבר נתקשה בזה הרש"ש שם במה שהוסיף מקמי דאתו עדים, ולהחת"ס אולי י"ל דאתי למימר דלמ"ד קנסא מיפטר [בהודאתו שקודם העדים] אף לכשיבואו אח"כ עדים].

מא. סתם שורים לאו בחזקת שימור קיימי.

כ' הריטב"א ז"ל, פירוש, לאו דס"ל דקיימי בחזקת נגחנים, דהא סוגיין בכוליה תלמודא דקדן תמה משונה היא, אלא ה"ק דאע"ג דלאו אורחיה להזיק תדיר, מ"מ לאו בחזקת משומר קאי שלא יהא צריך לשמרו, כיון שפעמים שהוא מזיק.

מא. ורחמנא הוא דחייס עליה וכו'.

כ' בתוס' הרא"ש, וכן חס במקצת אכל שאר נזיקין, אשן ורגל שהן פטורין ברה"ר, בבור פטר אדם וכלים, ובאש פטר בו את הטמון. [א"ה, לפור"ר צ"ב, דהא בגמ' קאמר דחס רחמנא עליה דאכתי לא אייעד תורה, וזה לא שייך באינך דמועדין הן מתחלת, ואולי בכל אחד איכא טעם כל דהו לפוטרו, כגון מש"כ הרי"ף ריש ב"ק דשן ורגל פטירי ברה"ר משם דאורחיה הוא, וכונת הרא"ש רק לומר דשיון הן לפטורא דחצי נזק בשור תם בהא דמדינא היה לו לשלם בכל גווני. ועצ"ב].

מא. ברש"י ד"ה ה"ז משלם ע"פ עצמו. קסבר כופרא ממונא.

וכ"כ הרע"ב. וכ' ע"ז הגרע"א בתוספותיו, משמע דאילו כופרא כפרה הוי קנס, וזה תימה וכו', וגם הא בב"ק [מ.]. אמרינן דכו"ע כופרא כפרה, וא"כ יקשה ממתני' דהכא דמשלם ע"פ עצמו, וכן הרמב"ם פסק כופרא כפרה ואפ"ה פסק דמשלם ע"פ עצמו. וצע"ג. והרש"ש כ' דכוונת רש"י ממונא ולא קנסא, ולשונו בב"ק [מג.]. בד"ה והיכי דמי, דכופרא כפרה ולא קנסא ליפטר משום הודאת עצמו, ומיושב קושית הצע"ג שבתוספות הגרע"א. אך לשון "קסבר" אינו מדויק כ"כ. עכ"ל.

מא. בתוד"ה ר"ש. דהתם תבעו האב תחילה, ואין שייך לומר לאו כל הימנו וכו'.

כ' המהרש"א, ולית לן למימר ביה דלא ניחא להו לבני משפחה, כיון דהאב גופיה מוציא ה"ע. ויש מקשים, כיון דבאינו תובעו איירי הכא וכו', מאי תשלומין שייך ביה. ותירץ דאיירי בשחב לאחרים ומדר' נתן. עכ"ל. וביאר בקרני ראם, דאינו תובעו הוי כמחילה, ולא מהני מחילה היכא דאיכא שעבודא דר' נתן. אלא דהקשה, דבקנס לא שייך שעבודא דר"נ כיון דאי מודה מפטר לא ברור חיובא, וכמש"כ הר"ן דבכתובה לא שייך שעבודא דר"נ, וכ"ש בקנס. [יעו"ש עוד]. והמהרש"א עצמו תירץ דאיירי בלא ניחא להו למימר מפותה היא, דפגם גדול הוא, אבל אומרים דאנוסה היא, ומ"מ מקרי אינו תובעו אילו לא היה אומר מפותה.

מא. בתוד"ה לא נצרכה. אע"ג דלאו דידיה שקיל וכו'.

כ' המהרש"ל, ולי נראה אפי' בלא שינויא דתוס' מ"מ הוא בתשלומין, דלפעמים הפחת של נבלה הוא יותר הרבה מכל ההיזק, וקמ"ל דלא תימא שיאמר הניזק נהי דפטור אתה מן ההיזק, מ"מ יהא עליך לטפל בנבילה, שרי סוף סוף ממך בא לי ההיזק.

מא: והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא, האי כלבא דאכל אימרי וכו' ולא מגבינן ליה בבבל.

הקשה הרשב"א, דאפילו תמצי לומר פלגא נזקא ממונא, היכי הוה מגבינן ליה בבבל, והא קי"ל [ב"ק פד:] דלא עבדינן שליחותיהו אלא במידי דשכיח כהודאות והלואות, והני לא שכיחי. וז"ל הריטב"א, למ"ד פלגא נזקא ממונא מגבינן ליה בבבל, ואע"ג דמדאורייתא סמוכין בעינן, מ"מ עבדינן שליחותיהו וכו', והא דתנן בפ"ק דסנהדרין [ב.]. נזק וחצי נזק בשלשה, ופרישנא בשלשה סמוכין, ואוקימנא אפי' למ"ד פלגא נזקא ממונא, התם בנזקי שור וכו"ב דלא שכיחי, שהבעלים משמרינן אותם שצריכין לעבודה, משא"כ בכלבא ושונרא דאידי דלא נטרי להו שכיח היזקיהו טפי, ובכל מילתא דשכיח ואית בה חסרון כיס, עבדינן

שליחותיהו וכו', והיינו דנקט הכי ולא נקט סתם חצי נזק, דנימא דהשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא לא מגבינן ליה בבבל.

מא: ואי תפס לא מפקינן מיניה.

כ' הראב"ד בהשגותיו להרי"ף, והיכא דתפס מקמי הודאה ואח"כ הודאה, מפקינן מיניה, ולא אמרינן דתפיסה דמקמי הודאה כעדים דמיא. [יעו"ש ראייתו]. כ' ע"ז הרמב"ן בס' הזכות, דהאידין לא משכחת לה במודה בקנס, משום דהודאה בב"ד בעינן וכו', וכיון דאנן הדיוטות אנן, ליכא השתא הודאה בב"ד למיפטר מינה חיובא דקנס וכו', הלכך אי תפס לא מפקינן מיניה בין קודם הודאה בין אחר הודאה.

עוד כ' הראב"ד, מיהו היכא דתפס מקמי הודאה וליכא עדים בתפיסתו, דיכול לומר להד"מ, ואתו לבי דינא וכפר ליה אידך בההוא קנסא, אם הודה לאחר מכאן אסתפקא לי מילתא אי הוי מיגו כעדים, כדאמרינן בעלמא מה לי לשקר כעדים דמו [קידושין סד:]. וכיון דבההוא תפיסה איכא מיגו, הו"ל כעדים, ואילו אתו עדים הא מיחייב [ותו לא מהני הודאה שלאחר מיכן]. והשתא נמי מה דתפס תפס דמהימנינן ליה בעדים, או דילמא כיון דאילו הודה פטור, לא עדיף מיגו מהודאה דבעל דין, ואע"ג דאמרינן מה לי לשקר כעדים דמו, לאו דעדיף מהודאה דנפשיה, דהודאת בע"ד כמאה עדים, וכל היכא דהודאה לא מהניא, מה לי לשקר לא מהניא.

וכ' ע"ז הרמב"ן, אפי' במודה בב"ד מומחין אומר אני שלא פטרה אותו התורה מתחילה מקנס אלא שלא לחייב אותו ע"פ עצמו, אבל זה לא ע"פ עצמו הוא מתחייב, אלא לזה אנו מאמינים שאמר נתחייב ליקנס ותפסתי משלו לתשלום קנס שלי הלכך ירשיעון אלהים קרינן ביה, ולא קרינן ביה מרשיע את עצמו כלל, דמה הוסיף או גרע בהודאה שלו.

מא: ולא מגבינן בבבל וכו', ואי תפס לא מפקינן מיניה, ואי אמר אקבעו לי זימנא לארץ ישראל מקבעינן ליה.

כ' בתוס' רי"ד, וה"ה נמי לקנס דאונס ומפתה, אע"ג דלא מגבינן ליה בבבל, אי תפיש לא מפקינן מיניה, אבל להזמינו לדין לא"י לא מזמינן ליה, שאין עתה ישיבות קבועות שם כאשר היה אז. [א"ה לכאן אפי' היו ישיבות קבועות בזמנו, הא כבר בטלה לה סמיכה, ואולי כוונתו לכך. שאין ישיבות קבועות מאז ועד עתה, או שמא ס"ל כדעת מהר"י בירב דאפשר לחדש הסמיכה בא"י]. וראיתי בתשובות רב צמח גאון ז"ל, אלו נערות שיש להן קנס, ששאלת מהו להגבות שלא יהא חוטא נשכר, כיו"ב אמרו חכמים אין גובין קנס בבבל וכו', אלמא הלכתא רוחת שאין מגבית קנסות אלא בירושלים ובנסהדרין של כ"ג, [וצ"ב], וכו', אך משום שלא יהא חוטא נשכר ושלא יהיו בנ"א פרוצים בניזקין, שכיון שהם יודעים שאין מגבין קנסות בבבל שולחים יד זה בזה, נהגו חכמים האחרונים לנדותו עד שהוא מפייסו בממון, או עד שירבה עליו רעים ויפייסו בדברים.

מא: עמדה בדין וכו', לא הספיקה לעמוד בדין וכו'.

הפנ"י דקדק מלישנא דמתני' דאיהי היא דקמשתייעא דינא בהדי הובועל, ולא האב, דמצי אמר ליה לאו בעל דברים דידי את, דכי זכי רחמנא לאב, היינו דמינה דידה קא זכי, דרבנן דר"ש דרשו נמי מ"ונתן" שלא זיכתה תורה לאב עד שעת העמדה בדין, [דמהיהא שעתא קרינן ביה ונתן, דכגובי דמי], והא דקתני לקמן [מב.]. במתני' דשבועות אנסת ופתית את בתי, א"ש למסקנא דאיירי לאחר שעמדה בדין, א"נ התם איירי שכבר מתה הבת בנערות או בבגרות, דהאב מינה דידה קזכי [בתורת ירושה] [ולא מדין זכות האב בבתו], וכל זכותה הורשה לו דאף קודם העמדה בדין מצי תבע, ובדידה לא כתיב ונתן.

ויעו"ש דקשיא ליה במפתה מה שייך עמדה איהו בדין, הא מחלה, [ושו"ט בקושיא זו], ומסיק דהא דקתני עמדה בדין בדידה, היינו משום דאין האב יכול לטעון טענת ברי אם באונס אם ברצון, אלא ע"י טענת ברי של הבת, ונפק"מ לענין צער, או אם רוצה לישא אותה, דבמפתה פטור.

וז"ל הריטב"א, לאו למימרא שאין האב יכול לתבוע הקנס שלא מדעתה כדסברי קצת מרבנן ז"ל, דהא ליתא, דכיון דאמר רחמנא ונתן לאבי

הנערה, הרי האב הוא בעל דבר, ולקמן [מב.]. תנן אנסת את בתי והעמדתך בדין, אלא משום דמכחה זכי רחמנא להאב, ואמטולתה קא תבע, תלי תנא תביעת האב בדידה וקתני עמדה בדין.

מב. מעשה ידיה וכו' אע"פ שלא גבתה הרי הן של אחין.

ופירש"י מעשה ידיה שעשתה בחיי אביה. וכן פי' בתורי"ד בפ"י קמא, וכו' עוד זו"ל, פי' אחר מעשה ידיה, שבת מעשה ידיה של אנוסה שמתבטלת מחמת הצער. [ויל"ע לשיטת תוס' מא: בד"ה לא הספיקה] ודעימיה, דאף בושת ופגם הוקשו לקנס עצמו, לענין שאם מת האב או בגרה קודם העמדה בדין הרי הן של עצמה, אי הוי דינא הכי גם בשבת הבא מחמת האונס, או דילמא שבת לא הוקש. וצ"ת].

מב. מפותה מדעתה עבד, עמדה בדין איצטריכא ליה פלוגתא דר"ש ורבנן.

כ' הפנ"י, מכאן משמע להדיא דפלוגתא דר"ש ורבנן אמפותה נמי קאי, וקשיא לי היאך קאמר ר"ש אם לא הספיקה לגבות וכו' הרי הן של עצמה, הא מחלה, וסתמא דתלמודא הא סבר הכא דיכולה למחול, מדמקשה בפשיטות מפתה מדעתה קא עביד וכו', ודלא כשיטת הירושלמי שהביאו התוס' ריש פ' אלו נערות [כט. ב"ה ועל אשת אחיו] וכו', וקשה מאי קאמר הכא פלוגתא דר"ש ורבנן קמ"ל, ותיפוק ליה דר"ש לא קאי אמפותה, יעו"ש מה דשו"ט בהא. וכו' ע"ז החת"ס [בד"ה ר"ש אומר], עיין פנ"י, ואני מסופק אם שייך מחלה לר"ש, דס"ל לעיל [מא]. לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני, ומסקינן אי אפשר דליכא חד במדינת הים.

מב. ברש"י ד"ה מת האב. ולא דמי לקנס דלא הוי ממון עד שעמד בדין ויעידוהו, דהא אי מודה מיפטר.

התוס' רי"ד הקשה ע"ז זו"ל, ואינו נ"ל, דבושת ופגם וצער אינו קנס, ואפי"ה תנן במתני' שאם לא עמדה בדין עליהם לא זכה בהם האב, ואע"ג דאילו מודה בהו לא נפטר. וטעמא דמילתא נ"ל אע"פ שהן ממון, כיון שצריך לעמוד עליהן בדין, שהרי הן צריכין שומת ב"ד ובלא ב"ד לא יהיב ליה, לא זכה בהן ולא יקראו ממון עד עמדו בדין עליהם, ועד שלא יעמוד בדין עליהן, הן של בת, אבל מעשה ידיה ומציאתה שא"צ לעמוד בדין עליהם, דמסתמא פרע ליה ולא כפר ליה, זכה בהן האב מיד. וה"נ אמרינן בב"ק [ע.]. אמרי נהרדעא לא כתבינן אורכתא אמטלטלי דכפריה, וה"נ אמרינן לגבי הקדש, דכל מטלטלי דכפריה, אע"פ שהוא יכול להוציאו בדיינים, אם הקדישו בעליו אינו מוקדש, עד שלא יתחייב לו, והלכך בושת ופגם נמי, אע"פ שממון הן, כיון דמסתמא לא יהיב ליה אלא ע"פ ב"ד והו"ל ממון שצריך להוציאו בדיינים, אינו ממון לא להורישו מבתו לבניו, ולא לכתוב עליו הרשאה, ולא להקדישו.

מב. ברש"י ד"ה אבל. סתם טוען אנסת לא תבעו אלא בושת ופגם.

כ' המהרש"א, יש לדקדק בפירושו מי הכריחו לומר לרבנן דלא תובעו אלא בושת ופגם, דהא אי נמי דס"ל לרבנן דסתם תובעו ג"כ קנס, ניחא דחייב קרבן משום דתובעו נמי בושת ופגם, וכן מוכח הסוגיא בס"פ שבועת הפקדון וכו', ויש ליישב פרושו דהכא, דלמאי דמסיק לקמן דטעמא דרבנן משום דלא שביק איניש מידי דכי מודה ביה לא מיפטר, משמע דמהאי טעמא נימא דלא תבעו אלא בושת ופגם, דומיא לטעמא דר"ש דלא שביק איניש מידי דקיץ וכו' דעל כרחק היינו דמה"ט לא תבעו אלא קנס.

מב. בתוד"ה לאביה. אע"ג דאיכא למימר דהא דמחייבין מפתה היינו בקטנה, וכו' מ"מ משמע ליה דנערה איירי וכו'.

כ' הגרע"א בתוספותיו למתני', לכאן בפשוטו ניחא, דא"א לומר דמיירי בקטנה, דהא קתני בסיפא דמתני' שם [לט.]. והמפתה לכשיוציא וכו', ואם בקטנה, כיון דפיתוי קטנה אונס הוא, מיחייב לישאנה כמו אונס. וכו' ע"ז בקוב"ש [אות קמ"ט] זו"ל, ואינו נראה, דקרא כתיב [ולו תהיה לאשה] תחת אשר עינה, אלא דמיירי שהיה עינוי, ובפתוי קטנה ליכא עינוי, דלא נאנסה, אלא לענין להאסר על בעלה אין רצונה חשוב רצון, אבל אונס לא הוי, ופיתויה אינו לא רצון ולא אונס, והיכא שהדין תלוי ברצון [כגון להאסר

לבעלה], אינו חשוב רצון, וה"ה איפכא, אם הדין תלוי באונס [כגון חיוב הבעול שישאנה] אינו אונס.

מב: האי מילתא קשאי בה רבה ורב יוסף עשרין ותרתין שנין ולא איפרק, עד דיתבי רב יוסף ברישא ופירקה.

כ' הריטב"א, איכא למידק, א"כ רבה גופיה אמאי לא פירקה הכי לאלתר, והרי יתיב בה כ"ב שנין ולא פירקה, דהא מאי דפריק השתא רב יוסף אליבא דרבה פריק, מדקאמר וכי קאמר רבה, דאלמא רבה גופיה הכי סבירא ליה. [א"ה, לכאוי' להמבואר בתוס' לעיל [מב. בד"ה אמר ליה] דרבה מרבותיו קבל דממונא הוי, ולכך אף דקשאי ליה לא הדר ביה, א"כ שפיר י"ל דלא ידע כלל האי טעמא דמתרץ רב יוסף אליביה, דתרווייהו ליישב קבלת רבותיו אתו, ורק אחר שאמרה רב יוסף קיבלה מיניה]. וי"ל דמאי דהוה קשאי להו לרבה ורב יוסף כ"ב שנין, היינו דלא ידעי לפרושי מאי שנא בין קנס הבת לשאר קנסות בענין זה, והיינו דאשכח רב יוסף טעמא משום דגזיה"כ הוא בקנס הבת דכתיב ביה ונתן.

מב: אמר רבא כי איצטריך וכחש כגון שעמדה בדין ובגרה ומתה, דהתם כי קא ירית אביה מינה קא ירית.

ופירש"י דכי היכי דפליג ר"ש בלא הספיקה לגבות עד שמת האב, ה"נ פליג בלא הספיקה לגבות עד שבגרה, דלת"ק הוא של אב, ולר"ש הוא של עצמה. וכ"ע הריטב"א וז"ל, ופירש ר"ש מקוצי ז"ל, דדוקא שבגרה ואח"כ עמדה בדין קודם שבועה, דאי עמדה בדין קודם שבגרה, סוף סוף הויה לה העמדה בדין בשביל אב, ולא זכתה לה תורה, אלא מיירי שבגרה תחילה, ואז הוי העמדה בדין בשביל הבת, ובדידה לא כתיב ונתן. ע"כ. ואינו מחוור, אלא לעולם כפשטא דגמ' אפי' עמדה בדין ולבסוף בגרה, דכיון דבגרה זכתה לה תורה בהעמדה בדין דמעיקרא, וכאילו עמדה בב"ד מדין עצמה, ומהשתא הוי ממון להורישו לאביה ולקרובן.

מב: בתוד"ה לא. וא"ת אי בלא עמד בדין, פשיטא וכו', ומה צריך קרא לכך וכו'.

וכ' הרמב"ן, ואיכא למימר כי איצטריך קרא לאנסת ופתית את בתי, ס"ד אמנא ממונא נמי קא תבע, קמ"ל קרא דומיא דפקדון, מה פקדון כוליה ממונא, אף כל שכולו ממון, יצא האונס והמפתה דאיכא נמי קנסא, ועיקר קנסא הוא, ואע"ג דאיכא בושט ופגם בתביעה, כיון דעיקר קנסא הוא תובע, דלא שבק איניש מידי דקיין ותבע מידי דלא קיין, רחמנא פטריה מוכחש בעמיתו. [יעו"ש עוד].

וז"ל הריטב"א, וא"ת א"כ פשיטא דפטור מקרבן, ואפי' רבנן מודו בהו, דהא כפירת דברים בעלמא הוא. וי"ל דמשום דתביעת קנס אונס ופתוי אית ביה בושט ופגם דהוי ממונא, אצטריך לומר דאפ"ה פטור דקנסא קא תבע, ואע"ג דהא שמעינן ליה לר"ש האי סברא ממתיני' דלעיל וכדאמרין לקמן, ר"ש מהאי קרא שמע ליה, מדכתיב רחמנא וכחש דבעינן דומיא דפקדון שאין בו אלא תביעת ממון. וכן תירץ הראב"ד. ועוד י"ל, דמשום סימא את עינו והפיל את שינו אצטריך, דאע"ג דקנסא הוא, מ"מ הא פתיך ביה ממונא, שבזה הוא פטור מדמי עינו ושינו, וכן המית שורך את עבדי, באותן שלשים הוא פטור מדמי העבד, ואשמעינן קרא דאע"ג דפתין ביה ממונא, לא מיחייב עליה קרבן כיון שעיקרו קנס הוא ואי מודה ביה מיפטר.

מב: בתוד"ה ונתן לחוד. וגבי מוציא שם רע דכתיב ונתנו לאבי הנערה, איכא למימר ונתן לחוד ונתנו לחוד.

כ' הגרע"א, קשה לי, דילמא באמת במוציא שם רע לא יוכל להורישו לבניו, דהיכן קתני דמוציא שם רע (דמשעבר) [דמשעמד] בדין הוי ממון להוריש, ולעיל בברייתא ד"וכחש", לא תני מוציא שם רע. וז"ל הרמב"ן, שאני התם וכו', וה"ה למפתה דגמרינן מיניה. ומשמע דה"ה למוציא שם רע, דהא כתיב ונתנו. וי"א דונתן לחוד ונתנו לחוד, דהתם לב"ד קאמר שיתנו לו, וב"ד משעה שבא לידם זכו לו, הלכך ליכא למימר עד שעת נתינה דידיה, אלא משעת "וענשו" זכה, דהיינו העמדה בדין.

מג. או דילמא לא דמי לאב, התם מדידה מיתזנא וכו'.

כ' הגרע"א, אף דאב יש לו מעשה ידים אף אם אין נותן לה מזונות היינו [העדפה], צ"ל דאמרינן דזיכה לו רחמנא מעשה ידיה משום דדרך הוא דאב נותן מזונות לבתו אף שאינו מחויב, וכה"ג כ' תוס' בגיטין [מז:]. אמנם הפנ"י לא ניה"ל לפרש כן, וכ' דזה דוחק, ועוד הקשה, בהא דפשטינן לה מאלמנה, ומקשינן עליה מי דמי אלמנתו לא ניהא ליה בהרווחה, ואכתי מאי דחי, דאי ס"ד דבכל מקום דבעל כרחו מיתזנא מעשה ידיה שלה, דלא תיקנו בכה"ג מעש"י תחת מזונות, א"כ מאי איכפת לן בניחותא דידיה, אטו אי אמר בהדיא שתתן אלמנתו או בתו מעש"י להיורשים, אטו אמירה דידיה מידי מששא אית בה היכא שאין היורשים זוכין מן הדין.

לכן נלענ"ד דעיקר האיבעיא במאי דקאמר במקום אב קיימי, היינו משום דמסתמא מה שכותב בתנאי ב"ד מזונות לבתו לאחר מותו, היינו שיתנו לה אחר מותו כמו שהיה נותן לה בחייו, ואמדינן דעתיה דכמו שהוא היה נותן לה מזונות אדעתא דהכי כיון שזוכה במעש"י, ה"נ דעתו שיתנו היורשים מזונות אדעתא דהכי שיזכו במעש"י, וכך היתה התקנה מתנאי ב"ד שלא לגרוע כח היורשים יותר מבחייו, או דילמא דנהי שהוא היה נותן לה מזונות אדעתא דמעש"י, היינו משום דמדידה מיתזנא, משא"כ ביורשים דלאו מדידהו יהבו לה מזונות אלא משולחן אביהם, א"כ מה שכתב לה האב בתנאי ב"ד מזונות, לאו אדעתא דהכי כתב לה אם יזכו במעש"י. וקבעי למיפשט מאלמנה, ודחי שפיר שאני התם דלא ניה"ל בהרווחה, ומסתמא אדעתא דהכי כתב לה מזונות לאחר מותו אדעתא שיזכו היורשים במעש"י, ומסתמא כך היה נמי התנאי ב"ד.

מג. לא נצרכה אלא להעדפה.

ופירש"י שמעשה ידיה עודף על מזונותיה. וכ' המאירי, ומ"מ גדולי המפרשים כתבו בה, שאין האב זוכה בהעדפה זו עד שתמות או עד שתנשא, שאינה צריכה עוד למעשה ידיה שעברו, שהרי מזונותיה על בעלה, ואם נתנה אותם לאחר בחייה, אינו כלום, אבל בעוד שהיא ברשותו ואינה ניזונית, אין העדפה שלו, שמא מה שעודף לה בשבוע זו יחסר לה בשבוע האחרת.

מג. מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו.

עיין באו"ש [פ"ד מהל' עבדים ה"ה] שכו' בשם גיסו, דהא דלא מצי להנחיל בתו לבנו, אינו משום דלאחר מות האב אינה ברשותו, רק כמו שבעלמא במקום בן אין לבת כלום, כן בזה [היינו לנחול הבת] אין לבן במקומה כלום, והיא הנוחלת זכותה מהאב ואין להבנים בה כלום, [ומה"ט מסברא הול"ל דאם מכרה האב מכירתו קיימת גם אחר שימות, [כמבואר בקידושין טז]. כמו בכל נחלה שאם מכר המוריש מכור גם לכשימות ואין לירש כלום, אי לאו דיליף ריש לקיש התם מק"ו שיוצאת במיתת האב מרשות אדון].

מג. בתוד"ה עשו. וא"ת וכו' אמאי קרי ליה נכסים מועטין וכו', אבל הכא אין שייך אותו שיעור, שהאלמנה יש לה לעולם מזונות.

והרשב"א בב"ב [קמ: כ', וכשהאלמנה דוחה את הבנות וכו', מוציאין לאלמנה מזון עד זמן שאומרים [והרה"מ] [פ"ט מהל' אישות הכ"א] כ' בשמו "שאומדין"] ב"ד שראויה לחיות, אם זקנה ואם ילדה, ומעמידין ביד שלישי, והוא מפרנסה אחת לשלשים יום כדרך שאמרו במוכרת למזונות [כתובתו צז:]. וכ' בב"י הגר"א [באה"ע סי' צ"ג סק"ט] דנתכוון לתרץ בזה קושית תוס'.

מג. בתוד"ה עשו. ונראה לר"י דדוקא כשיש אלמנה ובנים ובת תקנו לאלמנה וכו', דמשום אלמנה לא רצו להפקיע כח הירושה וכו'.

אבל המאירי כ' וז"ל, אף אלמנה אצל הבת, אלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים, בין במקום שהבת יורשת בין במקום אחים וכו'. וז"ל הרמב"ן בב"ב [קמ:], לפי הטעם נראה כש"כ אלמנה ובן דאמרינן אלמנה ניזונית והבן ישאל על הפתחים, וק"ו הדבר, השתא בת דעדיפא מהן דחיא [אותה האלמנה], בן לא כ"ש. אבל בירושלמי גרסינן הכי, אלמנה ובנים שניהם שוין, אלמנה ובנות שניהן שוות וכו', פי', אלמנה ובנות בלא בנים שתיהן ניזונות בשוה, וכן אלמנה ובנים וכו' [וכתוס' דידן], ולא ידעתי אם ראוי

לסמוך על הירושלמי בזה, שהיה להם לפרש כן בגמ', אבל רבותי סומכין עליו וכו', ונראה שהרב ר' משה הספרדי ז"ל לא סמך על הירושלמי בכאן, ודעתו נוטה לו.

מג. בתוד"ה עשו. דדוקא כשיש אלמנה ובנים ובנות.

כ' הגרע"א, מסתפקא במחלו הבנות להבנים ולא באו להן, אם הוי כמו שיש רק אלמנה ובנים ולא תטול האלמנה. גם מסתפקא באם יש מעט יותר משיעור עד שיבגרו, דלאלמנה ודאי נותנים רק מזון הבנות עד שיבגרו, אם יש זכות לבנות בזה כדין נכסים מועטים.

מג. בתוד"ה מגיד, בתוס' ישנים שבסו"ד. אבל תימה, דהשתא זבוני מזבין לה הוי ק"ו, ונימא דיו.

כ' הבית יעקב, לכאן קשה דמה דיו שייך לומר, הא קי"ל דאינה יוצאת [מרשות אדון] במיתת האב, והרי האב יכול למוכרה שתהא מכירה אפי' לאחר מותו, א"כ אפשר שיכול ג"כ להורשה אחר מותו, ונראה בכוננתם, דאף דלא דרשינן "והתנחלתם", מ"מ מסתבר להו להתוס' דגוף הבת ודאי דאין מוריש לבניו, שאין אדם מוריש רק ממון, וכיון דעל כרחך גופה קנויה לעצמה אחר מיתת האב, ובודאי שאין הבנים יורשים שיהיו יכולים למוכרה כיון שאין יורשין גופה, וממילא אמרינן דיו, דכמו שאין יכולים למוכרה, מעשי ידה ג"כ אינו שלהם, דהא בחיי האב לא ידעינן שמעש"י של אב רק מכח שיכול למוכרה.

ועיין בפנ"י שהקשה מסברא דנפשיה על דברי תוס' כקושית הת"י [אלא שלא הזכיר "דיו"] וז"ל, לכאן יש לדקדק, דאכתי לענין קטנה נמי אמאי איצטרך והתנחלתם, דבלא"ה מהיכא תיתי יזכו במעש"י, כיון שאין האב גופיה זוכה אלא מה"ט דהשתא זבוני מזבין לה, וביורשיו כיון דלא מצו מזבין לה לא זכו נמי במעש"י וכו'. והנראה בזה דמה שזוכה במעשה ידי הקטנה, לאו מתורת ק"ו אתינן עלה, אלא דאנן הכי אמרינן, כיון דמצי מזבין לה למעש"י, א"כ פשיטא לן דמסברא חיצונה אמרינן דמעש"י שלו, דאל"כ היאך מצי מזבין לה, הא מפסידה מעש"י, וא"כ לאחר מותו, נהי דהיורשים לא מצו מזבין לה וכו', מ"מ לענין מעש"י דממונא הוא סד"א דמצי מורית. והגרע"א [ע"ד תוד"ה חבלות] כ', דהמחזור כדבריו, דהשתא זבוני וכו' לאו מדין ק"ו אתינן עלה דנימא דיו, אלא מכח הכרח, כיון דזיכה לו התורה למוכרה על כרחך הדין דמעש"י (שלה) [שלו].

מג: כתובתה שלו.

כ' הפנ"י, לא פירשו רבותינו טעמו של דבר, א"ה, המאירי כ' דהכתובה בכלל שבה נעורים היא, ולקמן [מו:] אמתני' דהאב זכאי בבתו מפרש בגמ' הטעם בכל אחד ואחד, מהן מדאורייתא ומהן בתקנתא דרבנן, ובכתובה לא אשכחן טעמא. מיהו לת"ק דהכא איכא למימר, כיון דסתם משנה ר"מ, ושמענין לר"מ לקמן [נד:] דכתובה דאורייתא, ולעיל [י.] יליף לה בגמ' מדכתיב אם מאן ימאן וגו' כסף ישקול כמוהר הבתולות, מכאן סמכו לכתובת אשה, וילפינן התם נמי שיהא זה כזה, וא"כ שפיר שמעינן להדיא דכתובת נערה לאביה כמו קנס, [ועיין בהפלאה דפליג וס"ל דמהאי קרא ילפינן דוקא כתובת נשואה ששיבר בתוליה], אלא לר' יהודה דאית ליה הכא במתני' דאפי' בהשיאה הכתובה לאב, וצריך ליתן טעם אפי' באירוסין מנלן, דהא לר"י אמרינן פ' אע"פ דכתובה דרבנן.

מיהו לפירש"י לקמן [מז.] בד"ה משום איבה] דמפרש דמה שתקנו חכמים שזוכה האב במציאת בתו, היינו משום איבה דמזונות [דאי אמרת מציאתה שלה, איכה איבה ולא זיין לה תו], וכ' המפרשים דלאו דוקא מציאה, אלא במתנות שנותנין להבת הכל הוי לאביה וכו', איכא למימר דמה"ט זוכה בכתובתה, משא"כ לפי' התוס' שם דטעמא דאיבה היינו שלא ימסרנה למנוול ומוכה שחין, א"כ נראה דהאי טעמא לא שייך כלל בכתובה כיון שכבר נתארכה, [ומ"מ מציאתה לאביה אפי' כשהיא ארוסה, דלא פלוג רבנן], וכ"ש לר"י בהשיאה. מיהו בירושלמי מפרש טעמא דר"י כדי שיתן האב נדוניה לבתו בעין יפה. [יעו"ש עוד].

מג: טעמא דהשיאה וגרשה השיאה ונתארמלה, אבל נתארמלה תרי זימני, תו לא חזיא לאינסובי.

ופירש"י, ודק תנא במילתיה דלא לינקוט בדרך פורענות. [דלא ניח"ל לתנא לאשתעווי בקלקולא דאשה האסורה לינשא, ל' הרא"ש]. וכ' הרמב"ן דלהאי פירושא איכא דדייק מינה שאין אשה קטלנית לעולם יוצאה בלא כתובה, דכיון דאמר רבי בתרי זימני הוי חזקה, ולא מפסדא כתובתה בהווא זימנא, לעולם לא הפסידה כתובתה, דמן שמיא הוא דקא אנסו לה ולא משום לתא דידה. ולא מילתא היא, דהא מ"מ מקח טעות הוא, וכ"ש למ"ד מעיין גורם, דבעלת מום היא כעקרה, אלא דלענין כתובה לא מחזקא בשני, דכיון דכי נשאת לא הוחזקה עדיין, יש לה כתובה, אבל משלישי ואילך אין לה.

ואי קשיא לך, הא דאמרינן בפרקין לקמן [נג.] דכל היכא דלא קרינן בה לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי, לית לה כתובה, וה"נ הא אסורא להנשא. ואיכא למימר, התם כגון שמתה שאינה יכולה להנשא, הכא אע"ג דאסירא להנשא, לכשתנשאי לאחר קרינא ביה, כיון שנפטרה ממנו ונשואין תופסין בה. וז"ל הריטב"א, דליכא למימר לכשתנשאי לאחר אלא למעוטי כשאינה ראויה להנשא משום אישות דאגידא ביה, אבל הכא שהיא מותרת לכל העולם, ואין מניעותה להנשא אלא משום חשש סכנה, אין זה אלא כחולה או מוכת שחין שאין לה כתובה.

ובשם הרב משה ב"ר יוסף הביאו הראשונים, דגרס הכא, אבל נתארמלה תרי זימני דתו לא חזיא לאינסובי לית לה כתובה משני. [ומה"ט לא תני בנתארמלה תרי זימני, דהא דינא דכתובה בעי לאשמועינן, וזו לית לה כתובה]. וה"ה לרשב"ג משלישי אין לה כתובה. וכ' ע"ז הרא"ש [סי' ג'] וליתא להך פירושא, דודאי מן השני יש לה כתובה וכו', וטעמא כדפרישית התם [יבמות סה.]. משום דלענין ממון לא סמכינן אחזקה דתרי זימני עד דאתחזק בתלת, כדאשכחן בשור המועד. [ולפ"ז בשלישי לרשב"ג לית לה כתובה]. והר"ן כ' הטעם, שאע"פ שהוחזקה קטלנית, אין הדבר ברור שמחמתה מתו, שהרי אפשר שהגיע זמנם למות. [ויל"ע אי שייך האי טעמא בשלישי לרשב"ג].

מג: אבל נתארמלה תרי זימני תו לא חזיא לאינסובי.

כ' הריטב"א, ויש מקשין מ"מ ליתני בשנתגרשה תרי זימני. וי"א דה"ה כשנתגרשה תרי זימני אסורה להנשא, ואף הוא לישנא דקלקולא מדאמרינן ביבמות [כו.]. וכו', ואף רש"י ז"ל כך פירש שם, וכבר דחינו שם הפירוש הזה, חדא, דלמ"ד התם [סד:] מעיין גורם, לא שייך בגירושין כלל, וא"כ ה"ה למ"ד מזל גורם לא שייך, דאי לא, כי אמרינן מאי בינייהו ארוסה או דנפל מדיקלא ומת, נימא דאיכא בינייהו גירושין ותו, דכיון דאשה מתגרשת בעל כרחיה ואין האיש מוציא אותה אלא לרצונו, היאך יעלה על הדעת לומר דגירושין איהו ומזלה גרמי, ותו דא"כ הול"ל הכי, הא נתארמלה או נתגרשה תרי זימני תו לא חזיא לאינסובי וכו', וה"ק דלהכי שני תנא בלישניה דלא נקטינהו תרוייהו בחדא גוונא, משום דלא מצי למיתני נתארמלה תרי זימני משום קלקולא, וכיון דכן, לא קתני נתגרשה תרי זימני, דא"כ הוה אמרינן דחדא מינייהו נקט וה"ה נתארמלה תרי זימני. [אבל השתא אשמעינן דהלכתא כרבי. רשב"א, ועיין בתוס' הרא"ש].

מג: תו לא חזיא לאינסובי.

כ' הרא"ש [סי' ג'], ויראה שכופין אותו להוציא, דחמירא סכנתא מאיסורא, וכמו שמחוייבין ב"ד להפריש את האדם מן העבירה, כך מחוייבין להפרישו שלא יפשע בנפשו. אבל הרמב"ם כתב [בפכ"א מהל' איסורי ביאה הל"א], שאם נשאת לא תצא, ואפי' נתקדשה יכנוס, וכ' הרה"מ שטעמו לפי שאין להוסיף על גזירות של דבריהם, ומשמע לא תנשא היא לכתחילה, אבל דיעבד לא, וסובר ז"ל שהקידושין ככניסה. עכ"ל. ובב"י [אה"ע סי' ט'] הביא דבריו, וכ' דהריב"ש הסכים לדעת הרמב"ם, ואפי' התרו בו ב"ד והמרה את פיהם, אין כופין אותו להוציא, ועיין בקרב"נ [אות ג'] שכ' בשם הריב"ש, דאם מתו הבעלים במיתה אחת, אפי' להרמב"ם יש לחוש.

מג: ברש"י ד"ה אחת של מאתים. והיא מוקדמת, ודוקא כסדר נקט.

כ' הרמב"ן, משמע לי דאיכא בינייהו טובא, דהיכא דנמצאו עדי שטר שני קרובים או פסולים, ומוכר אינו מכיר בהם ובא לידון בו בב"ד, דודאי אודוויי אודי בפסול ראשון, ומוכר אינו מודה בשני דפסול הוא, הילכך תחזור שדה לבעלים, ולמ"ד אחולי אחיל, שעבודא אחיל, וקרקע בידו היא. ותו נמי איכא בינייהו, כגון דכתב ליה בשני חצי שדה שבראשון, דלמ"ד אודוויי אודי ליה, לא קני מיניה אלא חצי שדהו, ולמ"ד אחולי קני כולה. אלא הא דלא אמרינן איכא בינייהו הני, משום דשני שטרות כשהן שוין היוצאין זה אחר זה קאמר ר"נ.

מד. בתוד"ה איכא בינייהו אורועי סהדי. ונראה לר"י דאם יש לזה מקבל מתנה שום שטר אחר שהעדים חתומים עליו, מרעינן להו, הואיל והוא מודה שהם פסולים.

וז"ל הר"ן, ולרפרם פסולים, כלומר, דאי אית ליה להאי שטרא אחריני מהנהו סהדי פסלינן להו, ומיהו הני מילי כגון דאמרי סהדי דחתימי בהאי שטרא דחתימות ידיהו הוא, הא לאו הכי אמרינן דאודוויי אודי ליה דאיהו גופיה זייף וכתב. וכי מורעי סהדי, דוקא לדידיה, אבל לכולי עלמא ודאי פשיטא דלאו כל כמיניה, ואפי' לגבי דמוכר נמי לא פסילי, דמוכר לא אודי ליה ולא מידי, והאי דעבד ליה שטרא, ניחא ליה כי היכי דליהדר ליה לוקח פירי ולמחול שעבודיה.

ומדברי הר"ן למד המל"מ [פ"א מהל' שחיטה הכ"ו, וציינו הגרע"א כאן], דעד אחד שהעיד על השוחט ששחט שלא כהוגן, והוא מכחישו, שאע"פ שאינו נאמן לאסור שחיטתו לאחריני, מ"מ העד אסור לאכול משחיטתו, דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, דאילו באו שני עדים שיצתה טריפה מתחת ידו, לא היינו יכולים לאכול עוד משחיטתו, וה"ל לגבי דידיה כשני עדים דמי, ותמה על המהרי"ק שכ' דלא שייך למימר בכה"ג שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, [משום דאפי' אם אמת שלא שחט עכשיו יפה, מ"מ אינו מוחלט לפסול עולמית], דהא בדברי הר"ן נמי הכי הוי, דאפשר דחתמו אמת בשטר אחר, ואפ"ה מיפסלי בהודאתו לגבי דידיה. והגרע"א בגליון השו"ע [יו"ד סי' י"ח סי"ב] כ' דיש לחלק, דגבי שטר, אם העדים פסולים, אף אם חתמו אמת בשטר האחר, מ"מ השטר חספא בעלמא הוא, דלאו שם עדות עליהו, משא"כ בשחיטה דאם הוא שוחט כדינו השחיטה כשרה.

מד: א"כ בישראל מאי אהני ליה.

כ' הגרע"א, קשה לי, הא לשיתת תוס' לעיל [יא. בד"ה מטבילין] לא משכחת גר קטן מדאורייתא, דקטן לית ליה זכיה, [זולת בנתגירה מעוברת], וא"כ למאי איצטריך בישראל למעוטי הורתה ולידתה שלא בקדושה, הא ממילא אין מגיירין אותה קודם שגדלה, וממילא הוי בחזקת בעולה, ודינא דמתני' שפיר איצטריך, לבתר תקנת חז"ל, וגיירו אותה פחותה מבת ג', וכשגדלה חזרה וטבלה, ואח"כ זינתה, דהויא בחנק, דהא היא ישראל מן התורה ע"י הטבילה השניה, [ואיכא] חידוש דלא הוי בסקילה, דמכח תקנת חז"ל שהיתה גיורת מדבריהם, החזיקה עצמה גיורת ולא זינתה, אבל מ"מ על הקרא קשיא. וצע"ג. [ואפי' נדחוק ונוקמה בגירות דמתן תורה שהיו שם הרבה קטנים, ונימא דאהני אז מדאורייתא מאיזה טעם, מ"מ הנהו יש להם אב, כמבואר בכמה דוכתי, לענין ירושת הארץ, ולענין איסור עריות כמשאחז"ל אקרא דבוכה למשפחותיו [במדבר י"א, י'], [ולא אמרינן בהו כקטן שנוגד, והטעם מבואר בהקדמת ש"ש בשם מהר"ל יעו"ש]. ובר מן דין, מסתברא דאותן שנתגיירו אז, בחזקת בתולות היו, דהיו משמרות עצמן גם קודם לכן, ואחת היתה ופרסמה הכתוב].

מד: ברש"י ד"ה מדתני אמי. והא בתולת גרים יתומה היא, דרחמנא אפקריה לזרעיה כשל חמור וכו'.

וכ"כ בתוס' רי"ד. ובמתני' [מד. בד"ה היתה] כ' התוס' רי"ד ז"ל, דהא דאין לה אב [להורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה], שאין מיוחסת אחר אביה כיון שהוא עובד כוכבים והיא גיורת, ולא משום שאין יחוס לעכו"ם, דודאי אית ליה יחוס, דכתיב [ישעי' ל"ט א'] מרורך בלאדן בן בלאדן [כדאמרי' ביבמות סב.].

כ' התוס' הרא"ש, ולי נראה דהיינו טעמא דרש"י, דאם היתה של שלש מאות קודמת, היתה גובה שתיהן, דהא דלא גביא תרוייהו, משום דהכי קאמר לה, אי מזמן ראשון גבית גבי מאתן וכו', והא לא שייך למימר אם קדמה של שלש מאות.

מד. רב אחא אמר אימא אחולי לשעבודיה.

אין אנו מחזיקין את הראשון בפסול, אלא אמרינן כשר היה, ולמה כתב לו השני, שפייסו המוכר ללוקח שימחול שיעבוד של זמן ראשון ויתפוס בזמן שני, מפני שהיה לו שום שדה למכור בין זמן ראשון לזמן שני, ולא היה הלוקח רוצה לקנותו מפני שעבודו של זה, ולפיכך פייסו שימחול לו שעבוד דזמן ראשון. ל' תוס' רי"ד.

מד. ולא מאה סלע.

כ' הריטב"א, וה"ה נמי שאינו לוקח, ונקט חדא וה"ה לאידך, דהא כי הדדי כתיב ויסרו וענשו [ואיתקשו להדדי, פנ"י לקמן בגמ' בד"ה רבא אמר, יעו"ש דלאו כו"ע סברי להאי היקשא], והיינו דפרכינן עלה בגמ' מילקא נמי לילקי ומאה סלע נמי לשלם. ובגליוני הש"ס למהר"י ענגיל הביא בשם ס' יראים [סי' רי"א] דה"ה דלית בה לאו דלא יוכל לשלחה כל ימיו, וכ"כ המנח"ח [מצוה תקנ"ג, אות ט' ואות י"ג] בשם הרמב"ם דכל הפטור ממלקות וקנס, אינו חייב ג"כ בעשה ד"ולו תהיה לאשה, ואם רצה לגרשה מגרשה.

מג. ביטל שני את הראשון.

כ' המהר"ם שי"ף, אין להקשות מהא דכותבין שטר למוכר אף שאין לוקח עמו [ב"ב קסח:], דילמא עשה כדי שיבטל שני את הראשון שנתן לו שטר מקודם על שדה זו, לבטל שעבוד הראשון ויחזיר לו פירות שאכל וכו', דאין זו קושיא, דהכא איירי דוקא ביוצאין שני שטרות מיד הלוקח או המקבל, וכן משמעות לשון הטור סי' ר"מ.

[וכ' עוד, ובהא דאין כותבין שטר ללוקח עד שיהא מוכר עמו [כדתנן בב"ב שם], על הקושיא פשיטא, נאמרו בו הרבה תירוצים, עיין סי' רל"ח בסמ"ע, ונ"ל, שר"ל אף שידעינן בודאי שמכר לו השדה בכל אופן המועיל, ובא אח"כ הלוקח שיכתבו לו שטר, אין כותבין, דשמא כתב לו מקודם שטר, ועכשיו פוסל שני את הראשון, ונפק"מ לטובת הלוקח לטסקא. עכ"ל].

מד. רב אחא אמר אימא אחולי לשעבודיה.

כ' הרמב"ן, פי' נ"ל דרב אויב [כ"ה גירסתו] מוסיף לפרושי ביה טעמא אחרינא, ולא פליג אאודוויי אודי, דהא שניהם במתנה ביטל שני את הראשון, וליכא למימר ביה אחולי לשעבודא, דאילו לענין קרקע עצמו, כיון דברשותו הוא לא מהניא מחילה, וביטול השטר, ואפי' החזירו נמי לא חזרה מתנתו, כדאיתא בגט פשוט [קסט:], אלא לענין שעבוד שבו בדין האחירות קאמרינן, ורב אויב ה"ק, כל היכא דאיכא למימר אחולי אחיל, לא אמרינן דאודי ולא מרעינן סהדי ולא משלם פירי ופרע טסקא.

אבל הריטב"א כ' ע"ז ז"ל, ואין פירוש זה נכון, חדא, דא"כ הא דרב אחא לא אתיא אלא במכר דאית ביה אחירות, ועוד, מאי מרווח בשטר שני זה דאחילה לשעבודא קמא, דהא לא כתב שום תוספת בבתרא, ולא אודוויי מודו דשטרא קמא פסיל. [ועיין ל' התוס' רי"ד המובא לעיל]. לכך יש לפרש, דה"ק אקנויי אקני ניהליה מעיקרא, ולהקנאה קרי אחולי, כההיא דאמר בפ' חזקת הבתים [מא.]. אחולי אחיל לי, דאתא וסייע בגודא בהדאי, דבעי לומר אקנויי אקנייה ליה, והכא חיישינן דמשום דבתר דזבנה מיניה הדר אקנייה ניהליה בקנין או בשטר, הדר השתא וקבלה במתנה או זבנה מיניה.

מד. מאי בינייהו וכו'.